

Veronika Šlander: TRNOVA POT DO DOMA

Bil je povojni čas, ljudje so si celili rane, svoje in skupne. V vasi pod Bočem se je naselil mir, spokojnost je prinesla sanje, optimizem upanje za boljše življenje v bodoče. Njive, prepojene s solzami, krvjo in grenkimi spomini na čas okupacije, so bile spet skrbno obdelane, različne poljščine so oblikovale neponovljive vzorce krajine. Ljudje so obujali druženja ob praznikih, kolinah in likofih, razlegala sta se smeh in pesem, najavljali so se prvi dojenčki.

Rozika je bila vitka osemnajstletnica, njene modre oči so zvedavo gledale v svet, pravilne poteze obraza so mehčali dolgi, temno rjavi kodri. Živela je v ljubeči družini, ob večerih se je iz njihovega doma razlegalo ubrano petje, medtem ko so čakali mamo, ki je kuhala večerjo. Poleg slastne juhe iz krompirja in kolerabe je z njo prišla tudi luč, petrolejka, saj elektrike še ni bilo. Rozika je rada delala na polju, lotila se je tudi moških opravil, starša sta se veselila odrasle hčerke in ni jima ušlo, da se za njo že ozirajo kmečki fantje. Upala sta, da bo njeno srce osvojil kateri izmed njih, saj je rojena za kmetico in kakršni koli časi že prihajajo, na zemlji se kruha ne strada. Ona pa se je skrivaj srečevala s postavnim Tončijem iz sosednje vasi, kar je mama hitro ugotovila. Hčer je posvarila, da fant nima svoje kmetije, z občasnim delom pri kmetih pa ne bo mogel preživljati družine. Mami tudi ni šlo v glavo, od kod mu denar za obleke iz kamgarna, usnjene čevlje in klobuk, razen njega se nihče v bližini ni oblačil po mestni modi.

Mlada zaljubljenca sta se umikala v svoj svet, sanjara sta o toplem domu, kjer bosta živela v sreči in miru, obkrožena s kopico otrok. Izbrala sta parcelo ob gozdu, na robu vasi, v okljuku širokega ovinka, kjer je bilo tudi dovolj prostora za velik vrt, ki bo lahko prehranil mlado družino. In res, kmalu je začela rasti hiška, ravno takšna, kot sta jo v svojih predstavah že dolgo gradila, dobila je rdečo streho ter vrata in okna iz hrastovega lesa. Nekega zgodnjepoletnega jutra je Rozika kar v spalni srajci stekla k mami, ki je krmila prašiče, in ji zaupala, da se ji že od večera po ustih vleče las, ki ga nikakor ne more odstraniti.

»O, moj bog,« je mama spustila iz rok posodo z vodo, »in tako bo ostalo devet mesecev.«

Tonči je bil nekaj dni odsoten, vrniti bi se moral v nedeljo, a Rozike ni preveč skrbelo, saj je že večkrat zamudil kakšen dan. Z mamo sta naslednji dan okopavali korenje, ki je zraslo na strnišču, ni ji šlo dobro od rok, ves čas je zaostajala, ozirala se je proti veliki cesti. Danes bo prišel, je bila prepričana in ni hotela zamuditi trenutka, ko se bodo njegovi bleščeči lasje dvignili iznad grmovja.

»Mama, prihaja,« je zakričala in prek koruznega polja stekla k njemu. Presrečna mu je že od daleč sporočala, da prihaja njun otrok. Obstal je na mestu, brezizrazen in nepremičen. Ko je zasopla obstala

pred njim, pa se je predramil, se nasmehnil in jo stisnil k sebi. To se ne spodobi, lahko bi naju videli, je pomislila, a danes se ne bo ozirala na nikogar. Nato jo je nežno odrinil, pokazal proti hiški in začel mrmraje načrtovati in preračunavati, kot računalo. Z resnim obrazom, in s posebno lučko v zelenih očeh, se je zazrl vanjo. Nabavil sem omaro, posteljo, divan, mizo in stole, vgradni štedilnik s pečico in grelnikom vode, kakršnega si ti želiš, in vse to uskladiščil pri prijatelju, pa kuhinjske omarice tudi. Najboljši jedilni pribor, ki mi ga je uspelo dobiti iz Solingna, je že pri tebi, kot tudi posteljnina, prti in zavese. A kljub vsemu se ne bo izšlo. Otrok bo prišel proti koncu marca in čez zimo nam ne bo uspelo napeljati elektrike in vode. Pri tem tudi moje švercarske izkušnje ne bodo pomagale, se je sproščeno zasmel, Roziko pa je stisnilo pri srcu. Pomislila je na ljudi, s katerimi se je včasih družil, oblečene v kamgarn in usnje in z velikimi klobuki, izpod katerih so radodarno delili bleščeče nasmeh. Vedela je, da so do denarja prišli na nelegalne načine, bili so na zelo slabem glasu, pošteni kmetje se z njimi niso hoteli družiti. In Tonči ... slutila je, da so njegove večdnevne odsotnosti, za katere ji ni mogel povedati, kam gre in s kom, povezane s temi tipi. A ko se je ves vesel vračal in prinašal prelepe stvari za bodoči dom, je temne slutnje pregnala.

»Torej, imava že skoraj vse, le opremo za kopalnico še potrebujeva, jo imam že ogledano, zato moram še enkrat v akcijo, saj se pri nas takih stvari sploh ne dobi,« ji je sporočil nekega večera.

»Kopalnico? Kdo pa sploh ima kopalnico, že tekoča voda je razkošje, o katerem sanjam, ko pozimi perem perilo ob potoku in mi vse sproti zamrzne, zanohtane roke pa še dolgo tiščim v lase,« mu je skušala ugovarjati.

»Trapica, ne bodi no tako skromna. Ti boš še rekla, da je skret na dvorišču tudi v redu. V drugih državah je kopalnica že skoraj normalen standard, naše vasi so daleč od naprednega sveta. Ampak čas gre naprej in kaj potem, če se bodo najini otroci prvi kopali v topli kopalnici?« jo je objel, nato pa se je obrnil na peti in zaklical, da se bo vrnil do otrokovega rojstva.

Tako hudo ji ob njegovem odhodu ni bilo še nikoli. Obe roki je položila na svoj ogromni trebuh in začutila, kako otrok z divjim brcanjem reagira na njeno počutje. Deklica je, je bila prepričana, in zaželela si je, da bi imela zobke po očetu.

Nekaj dni po njegovem odhodu je proti večeru dobila popadke. Stekla je v objem mame, ki je vedela, kako ravnati, sama je vse štiri otroke povila doma. Tudi hči je hotela roditi doma, zato je poslala po babico, medtem pa je sama pripravila porodno sobo. Porod je bil težak, a vse bolečine so bile pozabljene, ko je proti jutru zaslišala hripav jok svoje male deklice. Tonči se še vedno ni vrnil, zato so mama in ata, sestra in brat skrbno pazili nanjo, nikoli je niso pustili same, ponoči je v sobi z njo spala mama. A njen strah je vseeno dobival vsako noč večje oči. Le zakaj ga še ni? Po neprespani noči je pozdravila jutranjo zoro in novo upanje, da je napočil dan, ko bo prišel. Čas je odtekal, ura za uro, dan za nočjo.

»Mama, kaj pa, če bo moja hči nezakonska?« je nekega jutra rekla mami.

»Ne vem, draga moja, kaj je bog namenil tebi in nam vsem, lahko ti pa obljubim, da ne bosta ostali sami. Z atom bova naredila zate največ, kar bova lahko, potem pa, saj vidiš, imaš sestro in brata, ki te tudi ne bosta pustila na cedilu. Najbolj pa se lahko zanesesh nase, na svoje pridne roke in svojo srčno naravo. Ampak ... nekaj časa le še počakajmo.«

Vsi so čakali in vsak večer skupaj molili za njegovo vrnitev.

Mirno, zgodnjejesensko jutro je zmotil ropot motorja, ki se je ustavil pred hišo. Rozika je s spečim otrokom v naročju prihitela iz hiše. Z bleščečim nasmehom izpod čelade jo je pozdravil visok moški v usnjeni jakni. Iz prikolice je izvlekel velik zavoj, in ko ga je razmotal, je na tla postavil prelep otroški voziček v beli barvi, oblečen v bogato čipko in do vrha napolnjen z opremo za dojenčka. Še nikoli ni videla tako lepih jopic, hlačk, kapic, stekleničk ...

»Kdaj pa pride Tonči?« je plaho vprašala. Tedaj je stopil k njej, odgrnil odejico in se sklonil k otroku. »Z zadnje akcije se ni vrnil. Morda se pa še bo,« je zamomljal, obrnjen proti otroku. Nato pa se je vzravnal in izpod usnja se je prikazala bela snežinka na modrem puloverju, prav takem, kot ga je Rozika pred odhodom podarila Tončiju.

Svet se ji je podrl, čas se je ustavil. Ni vedela, kako se je privlekla do mame, ki je bila še v postelji.

»Mama, mama, nezakonska mati sem,« je zahlipala in spečega otroka položila na mamino posteljo, sama pa je pokleknila poleg nje. Mama je božala vnukinjo, se zagledala hčerki v oči in pričakovala potoke solz, a v žalostnih, globoko udrtih očeh so solze presahnile.

»Ampak hiško pa imava,« je čez nekaj časa desnico odločno stegnila navzgor, proti okljuku širokega ovinka, prižgalo se je drobno upanje, bleščeč koder njegovih las. Saj to je Tonči, je šepetala, takih las nima nihče drug na celem svetu.

Mama je objela drago hčer, ki je nosila njeno ime, in zaihtela na njeni rami.

»Mama, kaj je, mama, a to še ni vse?« njena stegnjena roka se je počasi spuščala k tlom.

»Ne ... njegovi sorodniki so vložili zahtevek za vajino hiško.«

Druga ob drugi sta sedeli na klopi pred domačo hišo. Seveda hiška pripada Roziki in hčerki, a zanjo se bo treba boriti. Vedeli sta, da bo boj naporen in umazan, a na koncu bo pravica zmagala. Tako gotovo, kot tu sediva, je zaključila mama. Sodni mlini so mleli in mleli, Rozika je morala odgovarjati na najintimnejša vprašanja, z zaslišanj se je vračala polna sramu in gneva, pa tudi bojazni, da ji ne bo uspelo. Pred neko obravnavo je k njej pristopil zelo urejen mladenič, ob katerem ji je vse telo zadrhtelo, tako jo je spominjal na Tončija. Tvoj odvetnik sem, ne boj se, vse bo dobro. In res je bilo

tako. Tokrat je sodišče odločilo v njeno korist, odvetnika, za katerega ni vedela, kdo ga je poslal in kdo ga je plačal, ni videla nikoli več. Drobnop upanje, da je Tonči živ, je ponovno vzplamtelo.

Težkim časom ni bilo videti konca. Spomladi se je zgodaj otoplilo in njive, ki so jih splužili jeseni, so bile pripravljene na nova semena. Rozika je ugotovila, da je sama za vse. Sestra se je poročila k sosedu, ata se je brigal le še za svojo gorco, velik ključ mu je obtežil desni žep na zguljenem suknjiču, mama ni mogla več na njivo, brata so vpoklicali v vojsko. A vendar, tu je bila njena deklica. Dopolnila je tri leta, rada je pomagala pri delu, se veliko smejala, bila je ljubljenska vseh, mamin največji zaklad in opora pri prenašanju pretežkih bremen.

»Močna sem in zdrava, zmogla bom, čez leto in pol bo brat že doma,« se je hrabrila Rozika. V hlevih so nanjo čakali voli, krave in svinje, jata kokoši in petelin, ki je vsako jutro prvi zapel, zunaj pa njive in travniki, vinograd in gozd. Z občasno pomočjo sosedov ji je uspelo pridelati dovolj hrane, pa tudi prodajati jajca in mleko za nujne nakupe v trgovini. Najtežje je bilo zaslužiti denar za štibro, ki je vedno grozila nekje za vogalom.

Mama je zelo dobro kuhala, iz nič je znala scoprati kosilo. Veliko se je ukvarjala z vnučko, Rozika za igro ni imela časa. S staro mamo sta brali in risali, počasi so se na njenih risbah oblikovale prave črke. Tako brihtnega otroka še nisem srečala, jo je pohvalila skoraj vsak večer.

Ko se je brat vrnil, so svobodneje zadihali, za delo sta bila dva krepka delavca, pogosto se jima je pridružila deklica, za katero je njen stric izdelal prava kmečka orodja. Z malo motiko, grabljami in vilami je postala ponosna, mala kmetica. Zdaj bi se čas lahko malo ustavil, si je želela Rozika, pa se ni, kar tekkel je in najavile so se nove spremembe.

Hči se je pri petih letih, ob prebiranju molitvenika s staro mamo, naučila brati, poznala je vse črke in prišel je čas za šolo. Rozika je redno obiskovala govorilne ure in se vračala domov srečna in ponosna. Pa vendar, želela si je, da bi vsi živeli malo bolje in da bi lahko hčerki, poleg najosnovnejših stvari, uresničila njene male želje. Vse bolj se je zavedala svojega položaja v družini in se spraševala, kje zaslužiti denar, da bi lahko s hčerko zaživel na svojem. In zdaj, ko je postala mala šolarka in so jo hvalili tudi učitelji, se je Rozika vse jasneje zavedala svojega poslanstva: hčerki bom omogočila šolanje, vse do univerze. Poiskala si je službo v bližnji nalivalnici mineralne vode. Delo je bilo fizično zahtevno, težko je prenašala stalni hrup in vlago. Pred službo in po njej je delala na kmetiji, ob koncu tedna je bila povsem izčrpana. Čas se je vlekel kot megla ob potoku, ob ponedeljkih se je spraševala, ali bo sploh dočakala soboto. Zavedala se je, da dolgo tako ne bo šlo, ohraniti mora zdravje, da bo

lahko uresničila male cilje zase in velike za hčer. Ko ji je bilo najhuje, je zaprla oči in iz daljave se ji je bližala visoka, nasmejana mladenka. Svetla luč njenega življenja.

V nedeljo popoldne, ko si je lahko tudi Rozika privoščila trenutek počitka, se je njenemu počivališču bližala mama. Hodila je počasi, s težkim korakom in sklonjeno glavo.

»Tvoj brat bo prevzel kmetijo, s hčerko se bosta preselili v zadnjo sobo. Nihče vaju ne bo podil od hiše, ampak ... konec koncev imata še svojo hiško,« je rekla z zadržanim grlom.

»Ne, ne, mama, tam so najemniki, pa tudi če bo kdaj prazna, se vanjo ne bova vselili. Prehudo je bilo, res ne morem, mama,« je odvrnila in se umaknila v zadnjo sobico, ki so jo ob vstopu v šolo velikodušno namenili mali šolarki. Rozika je za sabo zaprla vrata in se nanje naslonila z notranje strani. Ena postelja, mizica in stol. In okno, ki uokvirja njen vrt, poln sočne zelenjave in pisanega cvetja. Potrkal je brat.

»Kot kup nesreče si, to ti ni podobno. Glej, tebi kmetijstvo leži, imaš pridno hčer, ki že zdaj rada kmetuje, ostanita doma, jaz se bom znašel, ne skrbi,« je predlagal zbegani sestri.

»Ne, ne, nikoli nisem pomislila na to. Kmetija je tvoja. Jaz pa bom poskrbela, da moja hči ne bo garala, kot moram jaz. Zmogla sem zaradi nje, a zdaj se najin čas v domači hiši izteka. Ti pripelji ta mlado domov, jaz pa bom zadnjo sobo izpraznila, preden se bo rodil tvoj otrok. Ne vem še, kako, a lahko verjameš, da mi bo uspelo,« je odvrnila in si obrisala solze.

Popoldne, ko se je njena hči, polna dobrih novic, vrnila iz šole in se je najedla sladkega zelja s krompirjem, sta na ramena naložili motiki in se z roko v roki odpravili na oddaljeno njivo. Srečali sta Rozikino sošolko, ki je že od daleč veselo mahala v pozdrav.

»Joj, ti ne veš, kak si srečna, Rozi, ko maš tak lepo hčerko!« jo je priliznjeno ogovorila.

»A res? Pa se spomniš, kaj si mi rekla, ko sva se srečali kmalu po njenem rojstvu?« je odvrnila in nadaljevala svojo pot. Bila je presenečena nad svojim ravnanjem v odnosu do ošabne sošolke z velike kmetije. In tokrat se je zgodilo prvič, da ni čutila teže trenutka, ko je hudobno skremženi obraz zviška pogledal v voziček in izustil strašne besede (kaj nimaš nobenega sramu, da pripelješ svojega pankrta med ljudi), ki jih ušesa njene hčere ne bodo slišala nikoli.

Spet so dočakali gospodov dan, v tišini pojedli nedeljsko kosilo z mamino govejo juho, restanim krompirjem, govedino in zeleno solato in se zahvalili z molitvijo, preden bi hiša utihnila v počitku. In tedaj se je na vratih pojavil ugleden mož iz sosednje vasi; nekdanji partizan, zdaj pa velika avtoriteta v celi občini. Družina je začudeno umolknila, saj so vsi vedeli, da pomemben funkcionar nikoli ne pride le na vljudnostni obisk.

»Ne bom ovinkaril. Na firmi smo imeli sestanek delavskega sveta in ugotovili, da nam manjka oseba, ki bo skrbela, da bo v naši novi poslovni stavbi vse funkcioniralo, da bodo ažurno odpravljene morebitne okvare, poleg tega pa bo vsak dan pripravila malico za okoli 30 ljudi. Člani sveta so v šali dodajali še nove naloge, ker osebe, ki bi vse to zmogla, pač ni. Nato pa sem si sam vzel besedo, zaključil razpravo in pribil: jaz pa poznam eno tako, ki bo zmogla vse to. Torej ženska? Ha, ha, ha. No, ti jo kar pripelji, komaj čakamo, da spoznamo to tvojo superbabo,« je naš funkcionar humorno zaključil svoje sporočilo.

Vsi so bili dobre volje, hvalili so Roziko, njeno pridnost in prijaznost na vse pretege, in na koncu si je tudi ona priborila besedo.

»In poleg vsega, kar ste našteji, naj se do šestih zjutraj s kolesom, ki ga še nimam, pripeljem v službo, torej osem kilometrov, in zvečer prav toliko nazaj? Motite se, tovariš, tudi jaz nisem superbaba,« se je Rozika potegnila zase. Nastopila je popolna tišina.

»Ne, ne, oprost, glavno sem pa pozabil. V hišniško stanovanje se boš vselila,« je z močnim glasom in širokim nasmehom povedal pomembni mož.

Rozika se je sesedla na leseno klop. Če sem prav razumela, se bova vselili v svoje stanovanje. A je res to rekel? Pogledala je okoli sebe. Pomembnež se ji je nasmehnil in ji prikimaval, domači so še vedno iskali presežnike zanjo, mama jo je solznih oči objela kot že dolgo ne. Kamen se ji je odvalil od srca, vse skrbi so se razblinile. Prihaja čas zame, za naju. Sklonila se je k hčerki, ki je napolnila že trinajsto leto, in ji šepnila v uho: »Imeli bova svoj dom.«